

rmal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&_56_INSTANCE_kmoXa4sy69OV_languageId=uk_UA>.
[15 Gruden 2020].

6. Demacopoulos, GE (ed) & Papanikolaou, A (ed) 2016. 'Christianity, Democracy, and the Shadow of Constantine', *Fordham University Press*, 304 p.
7. Kalaitzidis, P 2010. 'From the 'Return to the Fathers' to the Need for a Modern Orthodox Theology', *St Vladimir's Theological Quarterly*, № 54, p. 5–36.
8. Papanikolaou, A 2012. *The Mystical as Political: Democracy and Non-Radical Orthodoxy*, Notre Dame, IN: *Notre Dame University Press*, 248 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.30(1)-9

УДК 274/278:37(73):37(477)

ПРОТЕСТАНТСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ УКРАЇНИ: У ПОШУКАХ РЕЛІГІЄЗНАВЧИХ ТИПОЛОГІЙ (НА ПРИКЛАДІ ВСЦ ЄХБ)

PROTESTANT ENVIRONMENT OF UKRAINE: IN SEARCH OF RELIGIOUS TYPOLOGIES (ON THE EXAMPLE OF THE ALL-UKRAINIAN UNION OF CHURCHES OF EVANGELICAL CHRISTIAN BAPTISTS)

І. В. Кундеренко

Актуальність теми дослідження. Класична типологія, запропонована Р. Нібуром набула світового поширення у другій половині 20 століття. Серед зарубіжних дослідників релігії її релевантність піддається сумніву, особливо з огляду на динамічне оточення постмодернізму. В українському просторі вивчення релігії ця типологія продовжує використовуватися.

Постановка проблеми. Виникає феномен: аналіз доступних та поширених текстів віровчення найбільш численної деномінації ВСЦ ЄХБ за різні роки існування в Україні демонструє, що основні богословські положення лишилися незмінними, проте рівень залученості у суспільне життя України набув значних змін. Зміни ступеню залученості можна ранжувати між особистим та системним впливом, а також можна констатувати тенденцію від реакційної взаємодії з суспільством до активної системи дій, превентивних за характером.

Аналіз останніх досліджень і

Urgency of the research. Classic typology suggested by R. Niebuhr received world recognition and became well spread in the second half of the 20th century. Its relevance is questionable among foreign researchers of religion, especially given the dynamic environment of postmodernism. This typology continues to be used in the Ukrainian realm of the study of religion.

Target setting. The following phenomenon has emerged: the analysis of available and widespread texts of doctrine of the most numerous denominations of the All-Ukrainian Union of Churches of Evangelical Christian Baptists demonstrates that the main theological statements have remained intact for several years of existence in Ukraine, but the level of involvement in public life of Ukraine has changed significantly. Shifts in the degree of involvement can be ranged between personal and systemic influence, and it is possible to state the tendency from reactionary interaction with society to an active system of preventive actions.

Actual scientific researches and

публікацій. Серед вітчизняних науковців та дослідників варто відзначити О. Дятлик, В. Хромця, С. Санникова, Ю. Чорноморця, В. Сінього, С. Филипчук, М. Черенкова. Кожний з них досліджував або типологію Нібура (як С. Филипчук), або вивчав рівень залученості вітчизняних протестантів в життя українського суспільства.

Серед закордонних дослідників відзначимо Д. Карсона, Л. Світ, Е. Крауч, М. Хортон, Ф. Мет'юс-Грін, Б. МакЛарен, Е. МакМанус. Всі вони або критично аналізували типологію Нібура, або пропонували свої динамічні типології. Універсальні моделі протестантського впливу виокремлює та систематизує Д. Холінджер.

Постановка завдання. Проаналізувати релевантність класичної та поширеної нібурівської типології у кореляції з зміною рівня залучення вітчизняних протестантів в суспільне життя на прикладі ВСЦ ЄХБ як найбільш чисельної конфесії.

Виклад основного матеріалу. Застосування типології Р. Нібура до протестантського середовища України виявляється практично неможливим, оскільки незважаючи на збережене віровизнання, рівень залученості протестантів в український соціум істотно змінився. Таким чином звична класифікація виявляється не дієвою через динамічність соціального виміру протестантів та тлі теологічного консерватизму. Автор погоджується з запропонованою парадигмою Д. Холінджера, що у будь-якій взаємодії з суспільством є два виміри, у середині яких ми можемо проводити певне ранжування. Вплив може бути індивідуальним або структурним, а також реакційним або превентивним. Серед протестантів набули особливого поширення наступні вектори:

1. Надання гуманітарної допомоги; 2. Створення альтернативних

issues analysis. Ukrainian scholars and researches like O. Dyatlik, V. Hromets, S. Sannikov, Yu. Chornomoret, V. Syniy, S. Philipchuk, M. Chernkov need to be mentioned. Each of them either studied Niebuhr's typology (like S. Philipchuk) or examined scale of the involvement of Ukrainian Protestants in the life of society.

Foreign researchers that should be mentioned Donald Carson, Andy Crouch, Michael Horton, Frederica Mathewes-Green, Brian D. McLaren, Erwin Raphael McManus. All of them either provided critical assessment of Niebuhr's typology, or provided their own dynamic typologies. Dennis Hollinger identified and systematized universal models of the Protestant impact.

The research objective. To examine the relevance of well-spread classic Niebuhr's typology in its correlation with the transformation of involvement level of the Ukrainian Protestants in the life of society, using the example of All-Ukrainian Union of Churches of Evangelical Christian Baptists as the most numerous denomination.

The statement of basic materials. Applying the typology of R. Niebuhr to the Protestant environment of Ukraine is nearly impossible, because despite the preserved faith statements, the level of involvement of Protestants in Ukrainian society has changed significantly. Thus, the usual classification is not efficient due to the dynamics of the social dimension of Protestants and the background of theological conservatism. Author agrees with the proposed paradigm of D. Hollinger, that in any interaction with society there are two dimensions, in the middle of which we can make a certain ranking. The impact can be individual or structural, as well as reactionary or preventive. The following vectors have become especially common among Protestants:

1. Christian relief; 2. Creating alternative Christian institutions; 3. Evangelism, not just a method to introduce beliefs to others, but also as a

християнських інституцій; 3. Розповсюдження “Благої Вістки” як спосіб не лише поширення вірувань, але й спроба досягти структурних змін у суспільстві; 4. Пророче проголошення як спосіб впливу на наявні негативні тенденції; 5. Політичне лобіювання з спробою недопущення прийняття певних законопроектів, або навпаки їх просування; 6. Створення політичних партій або політичних груп; 7. Ненасильницький супротив; 8. Практика християнського втілення як прояв вірності Богу із розумінням, що досяжність етичних стандартів можлива лише в межах християнської спільноти; 9. Особистий вплив, з розумінням, що християнин дотримується відмінних від суспільства морально-етичних принципів, але при цьому застосовує їх не лише у межах християнських громад, але й взаємодії з суспільством.

Висновки. Зроблено аналіз релевантності поширеної типології Р. Нібура у трансляції на наявний досвід протестантських церков України на прикладі найчисельнішої групи – Всеукраїнського Союзу Церков Євангельських християн-баптистів (ВСЦ ЄХБ).

Ключові слова. типологія; протестанти; суспільство, церква.

vehicle of structural changes in society; 4. Prophetic proclamation as a way to react on existing negative trends; 5. Political lobbying with an attempt to prevent the adoption of certain bills, or vice versa, their promotion; 6. Creation of political parties or political groups; 7. Nonviolent resistance; 8. The practice of Christian incarnation as a manifestation of faithfulness to God with the understanding that the attainability of ethical standards is possible only within the Christian community; 9. Individual impact with understanding that Christians hold views and moral (ethical) principles that differ from secular society, however Christians apply those principles, within and outside boundaries of Christendom.

Conclusions. Provided analysis relates the relevance of the common typology of R. Niebuhr in its application to the praxis of the Protestant churches of Ukraine on the example of the largest group, which is the All-Ukrainian Union of Churches of Evangelical Christian Baptists.

Keywords. typology; protestants; society, church.

Актуальність теми дослідження. У соціології релігії великого поширення набули різні традиційні релігієзнавчі типології, зокрема в українському науковому просторі відомі такі: (1) типологія М. Вебера [2], (2) типологія Е. Трьолча [26] та (3) типологія Р. Нібура [33].

Класична типологія, запропонована Р. Нібуром [33] набула світового поширення у другій половині 20 століття, серед зарубіжних дослідників релігії її релевантність піддається сумніву, особливо з огляду на динамічне оточення постмодернізму. У західній релігієзнавчій традиції, де поширений Протестантизм набувають популярності інші динамічні типології вивчення взаємодії християн протестантського спрямування та суспільства у цілому, зокрема Д. Холінджер ототожнює різні вектори впливу навколо континуумів (особистого або структурного впливу, превентивного або структурного впливу) [32]. Л. Світ систематизує типи рішень, які приймаються у спільноті віри щодо взаємодії з суспільством, окрім цього його типологія вимірює змінюваність “Методів” та самої “Вістки” [34]. Д. Карлсон представив постмодерністське переосмислення взаємодії протестантських спільнот та суспільства у цілому [31].

Постановка проблеми: Таким чином виникає достатньо цікавий феномен: з одного боку порівняльний аналіз доступних та поширених текстів віровчення найбільш численних деномінацій за різні роки існування в Україні демонструє, що основні богословські положення лишились незмінними, проте з іншої сторони рівень залученості вітчизняних протестантів у суспільне життя України набув значних змін. Зміни ступеню залученості можна ранжувати між особистим та системним впливом, а також можна констатувати тенденцію від реакційної взаємодії з суспільством до активної системи дій, превентивних за характером.

Зокрема...

- у середовищі ВСЦ ЄХБ [3] (як одній з численніших деномінацій) дуже поширені реабілітаційні центри для нарко- та алкозалежних осіб зокрема на сайті конфесії є цілий підрозділ, присвячений соціальній роботі;

- протестантами створено декілька приватних загальноосвітніх шкіл: “Сяйво” (м. Житомир) [9], “Надія” (м. Чернівці) [20], “Ріка Життя” (м. Київ) [17], “Початок Премудрості” (м. Харків) [18], “Скарбниця мудрості”, (м. Луцьк) [19], такі заклади є у м. Ківерці, м. Дубно, м. Рівне;

- ЗВО, створенні протестантами набули державного визнання [11; 12];

- Євангельські християни активно учають у політиці [16] та приймають участь у виборах місцевих рад [10] та Верховної Ради України.

Водночас, з огляду на незмінність віровчення, можемо зробити припущення, що маркування, з яким іноді доводиться стикатися вірянам протестантських конфесій [12] частково зумовлено недосконалістю типологій на кшталт Е. Трьолча з його поділом спільноти віри на “церкву” та “секту”.

Отож, з огляду на вищевикладене, ми вважаємо, що варто переоцінити одну з найбільш поширених релігієзнавчих типологій – Р. Нібура на прикладі наявного практичного досвіду ВСЦ ЄХБ (як найбільш чисельної деномінації серед українських протестантів). Разом з цим відзначимо, що протестантизм в Україні неоднорідний, тому наша спроба продемонструвати недоліки нібурівської типології на прикладі однієї з церковних груп потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протестантизм в цілому вивчається як зарубіжними, так й вітчизняними дослідниками. Разом з цим, з огляду на поставлену мету, зазначимо, нечисленність саме таких нових наукових досліджень та розвідок, які можна транслювати на переоцінку релевантності типових підходів до вивчення релігії, які сформовані упередженими еволюціоністами. Оскільки в Україні “Засновником релігієзнавства як науки, окремої галузі наукових знань, вважається англійський дослідник і еволюціоніст Тейлор” [23]. Еволюціонізм як світогляд має низку протиріч з християнством на епістемологічному, аксіологічному та онтологічному рівнях. Серед нечисленних вітчизняних науковців та дослідників, які вивчають сучасний протестантизм на предмет залученості у суспільство та при цьому уникають упередженості притаманній еволюціоністам варто відзначити О. Дятлик [7], В. Хромця [28], С. Санникова, Ю. Чорноморця, В. Синього [24], С. Филипчук [27].

Нами була проведена попередня наукова розвідка, яка оцінює

доцільність використання нібурівської типології у контексті розбудови духовної освіти [12].

Водночас серед закордонних релігієзнавців були поодинокі спроби провести ревізію цієї хрестоматійної типології при цьому сучасне західне релігієзнавство опанувало мистецтвом уникнення маркування. Зокрема, цим займалися Д. Карсон [31], Л. Світ, Е. Крауч, М. Хортон, Ф. Мет'юс-Грін, Б. МакЛарен, Е. МакМанус [34]. Універсальні моделі протестантського впливу виокремлює Д. Холінджер [32].

Проте жодний з них не транлював результати своїх наукових розвідок на українське протестантське середовище.

Постановка завдання – проаналізувати релевантність класичної та поширеної нібурівської типології у кореляції з зміною рівня залучення вітчизняних протестантів в суспільне життя на прикладі ВСЦ ЄХБ.

Основний виклад матеріалу. Не Нібуром єдиним. Д. Холінджер у своїй книзі “Choosing the good: Christian Ethics in a complex world” (*Обирати добро: християнська етика у складному світі*) [32] систематизує християнський досвід впливу на суспільство у цілому та виокремлює дев'ять векторів такого впливу. Зокрема визначені наступні моделі: 1) надання гуманітарної допомоги; 2) створення альтернативних християнських інституцій; 3) розповсюдження “благої вістки” як спосіб не лише поширення вірувань, але й спроба досягти структурних змін у суспільстві; 4) пророче проголошення як спосіб впливу на наявні негативні тенденції; 5) політичне лобіювання з спробою недопущення прийняття певних законопроектів, або навпаки їх просування; 6) створення політичних партій або політичних груп; 7) ненасильницький супротив; 8) практика християнського втілення як прояв вірності богу із розумінням, що досяжність етичних стандартів можлива лише в межах християнської спільноти; 9) особистий вплив, з розумінням, що християнин дотримується відмінних від суспільства морально-етичних принципів, але при цьому застосовує їх не лише у межах християнських громад, але й взаємодії з суспільством.

Відзначимо, що за задумом самого Д. Холінджера, кожен з цих впливів можна ранжувати по одній з ознак:

- індивідуальний або системний (структурний) вплив;
- реакційний або превентивний вплив.

Може скластись враження, що моделі Д. Холінджера мають місце лише за умов, коли церква вбачає власну місійну роль у суспільстві та не заперечує взаємодію з ним на рівні нормативів, світогляду або віровчення. Проте, як ми зазначили на початку нашої статті, віровизнання протестантів не змінились протягом останнього часу, а рівень залученості у життя суспільства змінився істотно.

Типологія Р. Нібура та досвід ВСЦ ЄХБ. Протягом другої половини двадцятого століття багато релігієзнавців прибігали до використання систематизації таких поглядів, запропонованої Р. Нібуром в його класичний (серед соціологів та релігієзнавців) книзі “Christ and culture” [33]. Популярність цієї книги у пост-радянському науковому середовищі частково доводиться фактом наявності кількох перекладів російською мовою [14; 15]. В деяких з них враховані як соціологічні погляди самого Р. Нібура, так явище “культура” на концептуальному рівні, тому назва книги у російському перекладі подається “Христос и общество”

(“Христос та суспільство”, рос.), в іншому виданні застосований більш дослівний переклад – “Христос и культура” (“Христос і культура”, рос.). Р. Нібур виокремлює п’ять різних богословських парадигм доцільності взаємодії з суспільством, які були у різні часи притаманні різним групам. За Р. Нібуrom, у різних притаманних християнам концепціях взаємодії з суспільством є спільні риси, є відмінності. Одне із спільних для більшості християн розумінь – це концепція, що Церква – це божественна інституція, який властиві певні задачі, а далі розпочинаються відмінності (герменевтичні, богословські, інші). Парадигми, виокремлені Р. Нібуrom:

- Християнство, яке існує у супереч з суспільством. У такому випадку всі складові суспільства (матеріальні та нематеріальні) сприймаються як гріховні, відтак християнам слід утриматися від участі у проявах суспільства, створювати свої інституції.

- Християнство, яке є невід’ємною частиною суспільства. У такому випадку всі складові суспільства (матеріальні та нематеріальні) сприймаються як частина Божої дії та навіть Божого об’явлення. З огляду на особливе ставлення Р. Нібура до ліберальних богословів, яке склалося історично, не слід сприймати парадигму Р. Нібура, лише як таку, яка притаманна лібералам, оскільки ця типологія розглядає не стільки теологічні відмінності, скільки власне соціологічні та герменевтичні, отже у такому погляді буде доречно цитувати проповідь ап. Павла у Афінах, де говориться: “І ввесь людський рід Він з одного створив, щоб замешкати всю поверхню землі, і призначив окреслені доби й границі замешкання їх, щоб Бога шукали вони, чи Його не відчують і не знайдуть, хоч Він недалеко від кожного з нас”. Діяння 17:26-27, інакшими словами, прояви суспільства, навіть його наративи можуть бути частиною загального об’явлення, відтак християнам слід активно приймати участь у таких проявах суспільства. За такого підходу створюється контекст, коли має місце використання некритичної контекстуалізації місіонерами. Щось подібне в Царській Російській імперії переживало православ’я.

- Християнство, яке знаходиться понад суспільством. Одразу зазначимо, що ця назва цієї моделі, виокремленої Р. Нібуrom за своїм звучанням може нагадувати відмінну за значенням, але наявну серед протестантського середовища, фразу “церква поза політикою” [29], яка відображає скоріш перший з зазначених поглядів. У погляді, де християнство подається як таке, що знаходиться понад культурою такому випадку відбувається певний синтез складових суспільства та християнських цінностей. Визнається, що у суспільстві можуть бути як гріховні тенденції, яких християнам слід триматися осторонь, так й добрі прояви, участь у яких бажана. Такий погляд зовсім не відкидає соціокультурний порядок та не заперечує участь християнина в ньому. Натомість у цьому погляді справжній Євангельській Вістці (на відмінну від культурних нашарувань) надається інакший (відмінний від світського) вимір. Вважаємо, що імплементація цього підходу найяскравіше відображена у Римо-Католицькій церкві у період до 2-го Ватиканського собору з тодішнім розподілом на клір та звичайних прихожан.

- Християнство, яке парадоксальним чином протиставлено суспільству. У такому випадку вихідним положенням є визнання неминучості дихотомічного існування безбожного світу (а християни є частиною цього світу) та “Божого світу” або Царства. Історично таку етику

та богослов'я взаємодії з суспільством приписують Мартіну Лютеру. В цій точці зору вважається, що гріхом просякнуті всі соціокультурні інституції, тільки замість уникання та перманентного протиставлення суспільству, рятівний засіб, який пропонується – Божа благодать та одночасне існування у двох паралельних світах. Християнські принципи при цьому мають тенденцію бути віднесені до категорії “моя особиста справа”, при цьому може страждати цілісність Євангельської Вістки та християнські групи схильні триматися статус-кво.

- Християнство, яке трансформує суспільство. У цьому підході хоч соціокультурні інституції визнаються як гріховні, цей підхід має чітку виражену тенденцію застосування більш оптимістичної есхатології – можливість трансформування не лише життя та погляди окремих людей, але й соціокультурні інституції. Певною мірою – це протилежність погляду, де християнство існує усупереч суспільству. Окремі представники цього погляду можуть мати герменевтичні відмінності, але здебільшого цьому погляду властива, як вже було зазначено більш оптимістична есхатологія (аміленіалізм, або постміленіалізм) та сотеріологія, в якій викупні дії, зроблені на хресті, торкаються творіння в цілому у більш широкому розумінні.

Поширеність цих поглядів в Україні. Перше за все дуже складно однозначно стверджувати, що більшість протестантів України формалізували концепцію соціального служіння на деномінаційному або конфесійному рівні. У зв'язку з святкуванням 500-річчя реформаційного руху був поширений документ [22]. Оскільки предметом дослідження є ВСЦ ЄХБ, не зважаючи на значну соціальну активність Союзу, складена та затверджена затребуваної концепції соціального служіння станом на момент написання роботи завершена не була.

Саме тому у відношенні цієї конфесії, а також у відношенні вірян інших протестантських церков України, які аналогічним чином не формалізували свої соціальні доктрини, буде некоректно надавати однозначну оцінку соціального залучення за будь якою типологією (зокрема типологією Р. Нібура, Д. Карсона, Л. Світа та інших). Оскільки у такому випадку доведеться оцінювати наше тлумачення позиції деномінації (конфесії), або транслювати певні дії, вислови та присвячені іншій тематиці документи та публікації в офіційну позицію конфесії. По-друге, будь яка типологія матиме свої недоліки, наприклад, нижче ми розглянемо альтернативні (Нібуровській) типології взаємодії спільноти віри та суспільства. Окремим недоліком типології Нібура можна вважати схильність до узагальнення, наприклад, в його п'яту категорію взаємодії потрапляє точка зору Ж. Кальвіна та Г. Гутієреза. Доволі чисельний Союз ВСЦ ЄХБ натомість має офіційно зафіксовану у віровченні автономію місцевих громад. Відтак, у середині однієї конфесії допустимо зустріти різні погляди. По-третє, у наслідок відсутності формалізації богослов'я взаємодії з суспільством (або офіційно прийнятої концепції соціального служіння), у наслідок особливостей конфесійного устрою, таке узагальнення було б некоректним. Відтак ми можемо говорити лише про певні напрямки розвитку “типів” взаємодії або можливі вектори взаємодії.

Стосовно першої, виокремленої Р. Нібуром категорії – християнство, яке існує усупереч з суспільством – зазначимо, що не маємо доказів, що віряни ВСЦ ЄХБ протягом будь якого періоду свого існування

дотримувались цього погляду у класичному розумінні. Тому застосування типології Р. Нібура ускладнено. Адже нам не відомі масові спроби побудови своїх власних комун, або масового заперечення суспільного життя в усіх його проявах. В однаковій мірі, як ми в іншому розділі говоримо про залишкове явище обережної взаємодії з суспільством, викликаной антагонізмом минулого, ми можемо лише говорити про певні зовнішні прояви, які мають ознаки дотримання цієї точки зору. Прикладом, внутрішні дискусії навколо виборів у місцеві ради, які проходили в Україні в 2020, точились не стільки навколо доцільності використання виборчого права християнами, скільки будувались навколо доцільності активної участі у ролі суб'єктів виборчого права. Втім, перемогу в місті Рівне здобув євангельський християн (який належить спорідненій до ВСЦ ЄХБ конфесії), свого часу очільник духовного ЗВО, при цьому він лишився вірянину своєї церкви. Існування окремих протестантських груп, які мають більш радикальні налаштування не слід транслювати на весь протестантизм України з двох причин: з одного боку задля недопущення упередженості, а з іншого боку богослов'я таких груп може не класифікуватися як класичне протестантське, як, наприклад, заява [7]. Проте ми не відкидаємо, що поодинокі віряни та окремі громади можуть дотримуватися такої точки зору.

Стосовно другої виокремленої Р. Нібуром категорії – християнство, яке є невід'ємною частиною суспільства – відзначимо, що ми маємо підстав вважати, що протестанти України в цілому у будь який момент своєї присутності в Україні дотримувались такого погляду у класичному розумінні, оскільки для імплементації такої парадигми не виникло історичних передумов. Відтак, маємо подібну проблему ускладненого застосування цієї парадигми. Протестантизм в Україні з'явився в Україні на тлі вже поширеного католицизму та православ'я, а така модель (за парадигмою Р. Нібура) потребує повного злиття з культурою. Втім окремі прояви, які зовні можуть бути класифіковані таким чином – наявні. Окремі протестантські схильні використовувати не лише державну символіку, наприклад, протягом святкування Свята Подяки (що є неприпустимим в іншій протестантських громадах), але також народні наративи та інші прояви такої некритичної контекстуалізації, яка зливається з народною культурою.

Стосовно третьої, виокремленої Р. Нібуром категорії – християнство, яке знаходиться понад суспільством, ми також вважаємо, що цей погляд з одного боку не набув масового поширення у класичному розумінні, з іншого боку трансляція цієї парадигми утруднена, оскільки передумовою третього погляду (за парадигмою Р. Нібура) є вихідне припущення, що культура та суспільство є добрим даром від Бога, проте вимір Євангелія знаходиться в іншій площині, тому задача християнина полягає у синтезі, а не протиставленні. Аналіз доступних джерел, не демонструє поширеності такого погляду. Водночас, як ми вже зазначали, викривлене розуміння цієї парадигми, квінтесенцію якого можна почути у вислові “церква поза політикою”, має лише семантичну подібність, зумовлену обраним конструктом, який містить вислів “понад”. Відтак, з огляду на антагоністичне та вороже ставлення до соціуму та культурних здобутків, таку практику прояву “церква поза політикою” слід відносити до проявів першої (за Р. Нібуром) парадигми.

Водночас ми допускаємо певні (не масові) прояви Нібуровського погляду “християнство, яке знаходиться понад суспільством” серед окремих прихильників преміленіалістичної есхатології. Спробуємо довести це. В. Докаш [6] у своїй статті вказує на понятійну розбіжність розуміння “есхатології” між поширеними серед протестантів авторами підручників богослов’я Г. Тіссена [25], Л. Беркхова [1], М. Еріксона [30], П. Енса [8], В. Грудема [4], Ч. Райрі [21], при тому з власних спостережень зауважимо, що предметом внутрішньої для протестантів полеміки навколо цих підручників, частіше є розділи, які присвячені сотеріології.

Стосовно четвертої, виокремленої Р. Нібуром категорії – Християнство, яке парадоксальним чином протиставлено суспільству – аналогічно до аналізу попередніх пунктів, має складність використання такої парадигми та вважаємо, що складно однозначно стверджувати, що віряни протестантських церков України протягом будь якого періоду свого існування дотримувались цього погляду у класичному розумінні. Оскільки передумовою такого погляду є одночасне (1) сприйняття культури гріховною проте порятунок передбачений не у втечі від суспільства та його проявів, порятунок у цьому погляд слід шукати у (2) благодаті Божій посеред гріховного соціуму. У класичному розумінні, це свідоме існування у двох світах. Спроба трансляції такого підходу на протестантське середовище підтверджує наше припущення, що у своєму класичному вигляді цей погляд не знайшов великої кількості прихильників. Зазвичай акцент на гріховності суспільства, автоматично приводить до висновку, що порятунок у дистанціюванні, проте для цього погляду втеча від суспільства не є правильною. У цьому погляді християни мають прийняти парадокс одночасної посвяти Христу та гріховним структурам суспільства.

Стосовно п’ятої, виокремленої Р. Нібуром категорії – християнство, яке трансформує суспільство – у самій книзі Р. Нібура лишається контроверсійним те, яким чином відбувається така трансформація, а також не чітко окреслені сфери трансформації. Ми не володіємо достовірними даними поширення певної есхатологічної парадигми по всім протестантським напрямкам, представленим в Україні, проте можемо з впевненістю сказати, що у межах ВСЦ ЄХБ найбільш поширеним є преміленіалістичний погляд, який ускладнює необхідні для класичної імплементації оптимістичні мотиви. Водночас з тим, суголосно з чотирма попередніми складовими типології Р. Нібура – це радше проблема зумовлена недоліками самої парадигми. Непоширеність в Україні оптимістичної есхатології веде до лише фрагментарних проявів, які нагадують класичну нібурувську церкву, яка трансформує суспільство, але трансформація суспільства не стає провідною ціллю, з огляду на ту саму песимістичну есхатологію. Разом з цим у світовому досвіді, *liberation theology* (теологія визволення), описана А. Денисенко у своїй дисертаційній праці також передбачає “наголос на темах есхатології, солідарності й надії” [5].

Проте, як показує викладений вище аналіз ускладненості застосування типології Р. Нібура до українського протестантського середовища, ми приходимо до висновку, що незважаючи на світову поширеність та визнання, типологія Р. Нібура має настільки виражені недоліки, які практично унеможливають її використання.

Відзначимо, що в наш час існують більш сучасні парадигми

взаємодії християнства та суспільства. Зокрема серед протестантів набула поширення книга Д. Карсона з однойменною назвою “Христос та культура” [31], де представлений ґрунтовний богословський, герменевтичний аналіз нібуровської типології у взаємодії західного протестантизму з контекстом автора. Ми поділяємо думку Д. Карсона, що хрестоматійні моделі Р. Нібура не знаходять практичного представлення у реальності, втім окремі висновки Д. Карсона щодо абсолютно нерелевантності моделей Р. Нібура як таких ми знаходимо занадто радикальними.

Разом з цим, відзначимо, що нещодавно Л. Світ у збірці “The Church in emerging culture” (Церква в емергентній культурі) [34] представив свою оновлену парадигму, вказавши на декілька причин нерелевантності типології Р. Нібура, яку він називає “тунельним баченням” (*tunnel vision*). За Л. Світом, нібурівська типологія є модерністською, сучасний контекст є постмодерністським, а християнство виникло у період задовго до модернізму; наступним недоліком хрестоматійної парадигми Л. Світ називає ставлення Р. Нібура до змін, які для нього були поступовими, а контекст нашого життя – це постійні, швидкі та глибинні зміни; третьою причиною застарілості нібурівською типології Л. Світ називає загальну тенденцію упередженого ставлення до деномінаційного або конфесійного християнства (для Р. Нібура приналежність до певної гілки християнства було нормативним, в сучасності інституалізація є чимось негативним). Власне тому Л. Світ пропонує своєрідну матрицю, яку вимірює ступінь змінності двох показників: наративу (він це називає Вісткою) та методів.

Висновки та перспективи подальшого розвитку. Отже у підсумку констатуємо, що протестантизм в Україні різномірний, відтак наша розвідка, мета якої є продемонструвати недоліки класичної нібурівської типології на прикладі однієї з церковних груп потребує подальших розвідок з врахуванням досвіду інших протестантів. Також у підсумку констатуємо, що за умов застосування типології Р. Нібура до досвіду ВСЦ ЄХБ (практика Союзу не лише базується на широкій автономії місцевої церкви у рамках конфесійної догматики, але й дозволяє свободу сумління кожного вірянина у певних межах) навіть за наявності можливості впливати на суспільство, окремі віряни, не будуть ставити собі за провідну та головну ціль мати глибоку взаємодію із суспільством апріорі, оскільки це йде у супереч з їх власними богословськими акцентами при цьому загальне середо може лишатися ортодоксальним усередині конфесійних рамок. Разом з цим окремі християни цієї конфесії будуть вбачати у взаємодії з суспільством вкрай важливу задачу, оскільки це буде сприяти актуалізації місійних задач, або герменевтичного покликання, при цьому передумовою такого впливу є не лише наявність можливості, але й саме по собі богослов'я взаємодії із суспільством та вихідна герменевтика тлумачення біблійних текстів. Відтак застосування статичних типологій (якою є типологія Р. Нібура) ускладнена.

Список використаних джерел:

1. Беркхов, Л 2000. История христианских доктрин, пер. з англ., СПб.: Библия для всех, 319 с.
2. Вебер, М 2018. Протестантська Етика і дух капіталізму, пер. з нім. О. Погорілого, Київ: Наш формат, 261 с.

3. Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів 2021. *Соціальна Праця*. Доступно: <<https://www.baptyst.com/category/sotsialna-pratsya/>>. [16 Січень 2021].
4. Грудем, У 2004. Систематическое богословие, Пер. з англ., СПб.: Мирт, 1453 с.
5. Денисенко, А 2019. *Теологія визволення: критичний аналіз*. Автореферат дисертації кандидата наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 22 с.
6. Докаш, В 2014. 'Основні складові протестантської Есхатології: структурно-функціональний аналіз', *Релігія та Соціум*, № 3-4 (15-16), с. 91-98.
7. Дятлик, ОМ 2018. *Впровадження та інтеграція освітніх програм спеціальності "богослов'я" в систему вищої освіти України: управління інноваційним проектом (на прикладі громадської організації «Євро-Азіатська теологічна асоціація»)*. Доступно: <http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/struktura/kaf_upravl_proekt/proekty_zdobuvach/Diatlyk_O_MBA_Thesis_1.pdf>. [22 Січень 2021].
8. Еннс, П 2003. Підручник з богослов'я, пер. з англ. Т. Марчак, Л.: Благовісник Галичини, 758 с.
9. Житомирська загальноосвітня приватна школа I-III ступенів "Сяйво" 2019. Вебсайт. Доступно: <<https://radiance.school/>>. [15 Січень 2021].
10. Коновальчук, Є 2020. 'Мером Рівного обрано протестанта Олександра Третяка', *Християнська газета "Слово про слово"*, вебсайт. Доступно: <<https://slovoproslovo.info/merom-r-vnogo-obrano-hristiyanina-oleksandra-tretyaka/>>. [15 Січень 2021].
11. Кундеренко, ІВ 2020. 'Духовна освіта в протестантських навчальних закладах України: до проблеми формулювання понять', *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 24, с. 99–110. Доступно: <<http://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2020-r-246/dukhovna-osvita-v-protestantskykh-navchalnykh-zakladakh-ukrainy-do-problemy-formuliuvannia-poniat.html>>. [25 Грудень 2020].
12. Кундеренко, ІВ 2020. 'Протестантські духовні заклади вищої освіти як невід'ємна частина освітнього простору України', *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, № 32, с. 254-262.
13. Кундеренко, ІВ 2020. 'Духовна освіта у протестантському середовищі та релігієзнавчі типології', *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*, Том 98, № 5, с. 126-139. Доступно: <<http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp/article/view/224>>. [27 Грудень 2020].
14. Нибур, Р 1996. 'Христос и культура', в кн. *Лики культуры*, пер. МР Лановская & ОВ Боровая, Москва: Юристъ, 575 с.
15. Нибур, Р 2008. Христос и общество, Новосибирск: Посох, 256 с.
16. Персональний сайт Олександра Турчинова (n.d.). Вебсайт. Доступно: <<http://turchynov.com>>. [27 Грудень 2020].
17. Приватна загальноосвітня школа "Ріка життя" (n.d.). Вебсайт. Доступно: <<http://reka.kiev.ua/>>. [25 Грудень 2020].
18. Приватна загальноосвітня школа "Початок премудрості" (n.d.). Вебсайт. Доступно: <<http://bw-school.com.ua/>>. [25 Грудень 2020].
19. Приватна загальноосвітня школа "Скарбниця мудрості" (n.d.). Вебсайт. Доступно: <<http://e-schools.info/>>. [25 Грудень 2020].
20. Приватна загальноосвітня школа I-II ступенів "НАДІЯ" (n.d.). Вебсайт. Доступно: <<http://school-nadiya.com/>>. [25 Грудень 2020].

21. Райри, Ч 1997. Основы богословия, Москва: *BEE International*, 656 с.
22. Резолюція Протестантських Євангельських Церков з нагоди святкування 500-річчя Реформації 2018. Вебсайт “Рада Євангельських Протестантських Церков України”. Доступно: <<http://gercu.org/2018/03/31/резолюція-протестантських-євангельських/>>. [25 Грудень 2020].
23. Релігієзнавство як наука 2011. Вебсайт “Освіта”. Доступно: <<https://osvita.ua/vnz/reports/relig/20454/>>. [25 Грудень 2020].
24. Синій, В 2020. ‘Теорії про місійне покликання богословської освіти у пострадянському протестантизмі’, *Освітній дискурс*, № 23 (5), с. 78-92. Доступно: <<http://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2020/2020-r-235/teorii-pro-misiine-poklykannia-bohoslovskoi-osvity-u-postradianskomu-protestantyzmi.html>>. [15 грудня 2020].
25. Тіссен, ГК 2001. *Лекції з систематичної теології*, пер. з англ. Л. Коровник, Київ: *Єдмонтон*, 440 с.
26. Трельч, Э 1996. ‘Церковь и секта’, в кн. *Религия и общество: хрестоматия по социологии религии*, сост. ВИ Гараджа & ЕД Руткевич, Москва: *Аспект Пресс*.
27. Филиппчук, С 2009. *Християнство і суспільство: прямі, що перетинаються?* Науковий блог. Доступно: <<http://naub.org.ua/?p=264>>. [26 Грудень 2020].
28. Хромець, В 2019. *Богословська освіта як феномен релігійного та світського освітнього простору України*. Автореферат дисертації доктора наук, М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Київ, 41 с.
29. Щеткина, Е 2020. “Церковь вне политики” по-белорусски или страшный сон Лукашенко, *РІСУ*. Доступно: <https://risu.ua/ru/cerkov-vne-politiki-po-belorusski-ili-strashnyj-son-lukashenko_n114248>. [26 Грудень 2020].
30. Эрикссон, М 1999. Христианское богословие, СПб.: *Библия для всех*, 1088 с.
31. Carson, DA 2012. Christ and Culture Revisited, *Eerdmans*.
32. Hollinger, D 2002. Choosing the Good, *Grand Rapids*.
33. Niebuhr, RH 1975. Christ and Culture (Torchbooks), *Harper & Row*.
34. Sweet, L 2003. The church in emerging culture: five perspectives, *Zondervan*.

References:

1. Berkhoj, L 2000. Istoriya hristianskih doktrin (History of Christian doctrine), per. z angl., SPb.: *Bibliya dlya vseh*, 319 s.
2. Veber, M 2018. Protestantska Etika i duh kapitalizmu (Protestant Ethics and Spirit of Capitalism), per. z nim. O. Pogorilogo, Kiyiv: *Nash format*, 261 s.
3. Vseukrayinskij soyuz cerkov yevangeliskih hristijan-baptistiv 2021. *Socialna Pracya (Social work)*. Dostupno: <<https://www.baptyst.com/category/sotsialna-pratsya/>>. [16 Sichen 2021].
4. Grudem, U 2004. Sistematischeskoe bogoslovie (Systematic Theology), Per. z angl., SPb.: *Mirt*, 1453 s.
5. Denisenko, A 2019. *Teologiya vizvolennya: kritichnij analiz (Liberation Theology: Critical Analysis)*. Avtoreferat disertaciyi kandidata nauk, *Nacionalnij pedagogichnij universitet imeni M. P. Dragomanova*, 22 s.
6. Dokash, V 2014. ‘Osnovni skladovi protestantskoyi Eshatologiyi: strukturno-funkcionalnij analiz (Basic components of the Protestants’ Eschatology: structural-functional assessment)’, *Religiya ta Socium*, № 3-4 (15-16), s. 91-98.
7. Dyatlik, OM 2018. *Vprovadzhennya ta integraciya osvithnih program specialnosti “bogoslav’ya” v sistemu vishoyi osviti Ukrayini: upravlinnya innovacijnim proektom (na prikladi gromadskoyi organizaciyi «Yevro-Aziatska teologichna asociaciya»)* (Implementation and integration of educational programs in the specialty “Theology” in the system of higher education of Ukraine: management of an innovative project (on the example of a public organization “Euro-Asian Theological Association”)). Dostupno: <http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/struktura/kaf_upravl_proekt/proekty_zdobuvach/Diatlyk_O_MBA_Thesis_1.pdf>. [22 Sichen 2021].

8. Enns, P 2003. *Pidruchnik z bogoslov'ya* (Textbook in Theology), per. z angl. T. Marchak, L.: *Blagovisnik Galichini*, 758 s.
9. *Zhitomirska zagalnoosvitnya privatna shkola I-III stupeniv "Syajvo"* (Zhytomyr General Private School of I-III degrees "Radiance") 2019. Vebsajt. Dostupno: <<https://radiance.school/>>. [15 Sichen 2021].
10. Konovalchuk, Ye 2020. 'Merom Rivnogo obrano protestanta Oleksandra Tretyaka (Protestant Christian Oleksandr Tretiak becomes a mayor of Rivne)', *Hristiyanska gazeta "Slovo pro slovo"*, vebsajt. Dostupno: <<https://slovoproslovo.info/merom-rivnogo-obrano-hristiyanina-oleksandra-tretyaka/>>. [15 Sichen 2021].
11. Kunderenko, IV 2020. 'Duhovna osvita v protestantskih navchalnih zakladah Ukraini: do problemi formulyuvannya ponyat (Faith-based education in Protestant Higher Education Institutions: in search of proper terminology)', *Osvitnij diskurs: zbirnik naukovih prac*, № 24, s. 99–110. Dostupno: <<http://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2020-r-246/dukhovna-osvita-v-protestantskykh-navchalnykh-zakladakh-ukrainy-do-problemy-formuliuvannia-poniat.html>>. [25 Gruden 2020].
12. Kunderenko, IV 2020. 'Protestantski duhovni zakladi vishoyi osviti yak nevid'yemna chastina osvitnogo prostoru Ukraini (Protestant 'faith-based' higher education as an integral part of educational sphere of Ukraine)', *Aktualni pitannya gumanitarnih nauk: mizhvuzivskij zbirnik naukovih prac molodih vchenih Drogobickogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Ivana Franka*, № 32, s. 254-262.
13. Kunderenko, IV 2020. 'Duhovna osvita u protestantskomu seredovishi ta religiyeznachni tipologiyi (Faith-based education among protestants of Ukraine and religious typologies)', *Duhovnist osobistosti: metodologiya, teoriya i praktika: zbirnik naukovih prac*, Tom 98, № 5, s. 126-139. Dostupno: <<http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp/article/view/224>>. [27 Gruden 2020].
14. Nibur, R 1996. 'Hristos i kultura (Christ and Culture)', v kn. *Liki kultury*, per. MR Lanovskaya & OV Borovaya, Moskva: *Yurist*, 575 s.
15. Nibur, R 2008. Hristos i obshestvo (Christ and Culture), Novosibirsk: *Posoh*, 256 s.
16. *Personalnij sajт Oleksandra Turchinova (Personal website of Oleksandr Turchinov)* (n.d.). Vebsajt. Dostupno: <<http://turchynov.com>>. [27 Gruden 2020].
17. *Privatna zagalnoosvitnya shkola "Rika zhittya" (Private secondary school "River Life")* (n.d.). Vebsajt. Dostupno: <<http://reka.kiev.ua/>>. [25 Gruden 2020].
18. *Privatna zagalnoosvitnya shkola "Pochatok premudrosti" (Private secondary school "Beginning of Wisdom")* (n.d.). Vebsajt. Dostupno: <<http://bw-school.com.ua/>>. [25 Gruden 2020].
19. *Privatna zagalnoosvitnya shkola "Skarbnyca mudrosti" (Private secondary school "Treasury of Wisdom")* (n.d.). Vebsajt. Dostupno: <<http://e-schools.info/>>. [25 Gruden 2020].
20. *Privatna zagalnoosvitnya shkola I-II stupeniv "NADIYa" (Private secondary school I-II degrees "Hope")* (n.d.). Vebsajt. Dostupno: <<http://school-nadiya.com/>>. [25 Gruden 2020].
21. Rajri, Ch 1997. *Osnovy bogosloviya* (Foundations of Theology), Moskva: *BEE International*, 656 s.
22. *Rezolyuciya Protestantских Yevangelских Cerkov z nagodi svyatkuvannya 500-richchya Reformaciyi (Resolution of Protestant Evangelical churches prior to celebration 500 anniversary of Reformation) 2018*. Vebsajt "Rada Yevangelских Protestantских Cerkov Ukraini". Dostupno: <<http://repcu.org/2018/03/31/rezolyuciya-protestantskih-yevangels/>>. [25 Gruden 2020].
23. *Religiyeznastvo yak nauka (Study of religion as a science) 2011*. Vebsajt "Osvita". Dostupno: <<https://osvita.ua/vnz/reports/relig/20454/>>. [25 Gruden 2020].

24. Sinij, V 2020. 'Teoriyi pro misiine poklikannya bogoslovskoyi osviti u postradyanskomu protestantizmi (Theories of a missional call of theological education in Post-Soviet Protestantism)', *Osvitnij diskurs*, № 23 (5), s. 78-92. Dostupno: <<http://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2020/2020-r-235/teorii-pro-misiine-poklykannia-bohoslovskoi-osvity-u-postradianskomu-protestantyzmi.html>>. [15 grudnya 2020].
25. Tissen, GK 2001. Lekciyi z sistemachnoyi teologiyi (Lectures in systematic theology), per. z angl. L. Korovnik, Kiyiv: *Yedmonton*, 440 s.
26. Trelch, E 1996. 'Cerkov i sekta (Church and sect)', v kn. *Religiya i obshestvo: hrestomatiya po sociologii religii*, sost. VI Garadzha & ED Rutkevich, Moskva: *Aspekt Press*.
27. Filipchuk, S 2009. *Hristiyanstvo i suspilstvo: pryami, sho peretinayutsya? (Christianity and society: parallel lines that still come to cross?)*. Naukovij blog. Dostupno: <<http://naub.org.ua/?p=264>>. [26 Gruden 2020].
28. Hromec, V 2019. *Bogoslovska osvita yak fenomen religijnogo ta svitskogo osvitnogo prostoru Ukrayini (Theological education as a phenomenon of religious and educational sphere of Ukraine)*. Avtoreferat disertaciyi doktora nauk, *M-vo osviti i nauki Ukrayini, Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova*, Kiyiv, 41 s.
29. Shetkina, E 2020. "Cerkov vne politiki" po-belorusski ili strashnyj son Lukashenko ("Church above Politics" in Belarus style or Lukashenko's worst nightmare), *RISU*. Dostupno: <https://risu.ua/ru/cerkov-vne-politiki-po-belorusski-ili-strashnyj-son-lukashenko_n114248>. [26 Gruden 2020].
30. Erikson, M 1999. *Hristianskoe bogoslovie (Christian theology)*, SPb.: *Bibliya dlya vseh*, 1088 s.
31. Carson, DA 2012. *Christ and Culture Revisited, Eerdmans*.
32. Hollinger, D 2002. *Choosing the Good, Grand Rapids*.
33. Niebuhr, RH 1975. *Christ and Culture (Torchbooks)*, *Harper & Row*.
34. Sweet, L 2003. *The church in emerging culture: five perspectives, Zondervan*.